

## การปรับตัวของวงหมอลำในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัล

### The adaptation of Mor Lam troupes in the era of digital transformation

อาทิตยา เบ็ญจะปัก<sup>1\*</sup>, อัญชลี พิเชษฐพันธ์<sup>2</sup>

Atitiya Benjapak<sup>1\*</sup>, Anchalee Pichedpan<sup>2</sup>

<sup>1</sup>หลักสูตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์การตลาด คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

<sup>2</sup>คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

<sup>1</sup>Doctor of Communication Arts Program in Marketing Communication, School of Communication Arts,  
University of the Thai Chamber of Commerce

<sup>2</sup>School of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce

\*Corresponding author's e-mail: cathy.atitiya25@gmail.com<sup>1\*</sup>, anchalee\_pic@utcc.ac.th<sup>2</sup>

Received: February 28, 2025

Revised: April 3, 2025

Accepted: April 22, 2025

#### บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการปรับตัวของวงหมอลำในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัล และ 2) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการแฟนคลับหมอลำในยุคดิจิทัล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคลากรที่ทำงานวงหมอลำ จำนวน 15 คน แบ่งออกเป็น 6 คณะ ได้แก่ 1) หมอลำคณะประถมบ้านเทิดศิลป์ 2) หมอลำคณะเสียงอีสาน 3) หมอลำคณะระเบียบวาทะศิลป์ 4) หมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง 5) หมอลำคณะรัตนศิลป์ อินตาไทยราษฎร์ 6) หมอลำคณะศิลปินภูไท ผลการวิจัย พบว่า 1) การปรับตัวของวงหมอลำสู่ยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 1.1) การใช้กลยุทธ์การสร้างและนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ของวงหมอลำให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และ 1.2) การบริหารธุรกิจหมอลำ ให้สอดคล้องกับยุคสมัย และความต้องการของผู้ชม 2) การบริหารจัดการแฟนคลับหมอลำในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 2.1) การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มแฟนคลับอย่างสม่ำเสมอทั้งด้านหน้าเวทีและบนสื่อสังคมออนไลน์ 2.2) การรับฟังความคิดเห็นของแฟนคลับเพื่อพัฒนาปรับปรุงการแสดงให้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ชม และแฟนคลับได้ทุกเพศทุกวัย

**คำสำคัญ:** วงหมอลำ, การปรับตัวของวงหมอลำ, วงหมอลำในยุคดิจิทัล

## Abstract

This research explored the adaptation of Mor Lam troupes in the era of change into a digital transformation, with two main objectives: 1) to study the adaptation of Mor Lam in the era of change to the digital age and 2) to study the fan management of Mor Lam in the digital era. The qualitative research method was employed by utilizing in-depth interviews with 15 individuals across six Mor Lam: Prathom Banterngsin, Seang Isan, Rabiab Wathasin, Saonoi Petch Banpaeng, Rattanasin Inthathairat, and Sinlapin Phuthai. The findings revealed that 1) the adaptation of Mor Lam to the digital era involving: 1.1) Strategic effort to maintain and to present their unique identity in alignment with societal changes and 1.2) Mor Lam bands in the digital age have adapted their marketing and communication strategies. And 2) managing Mor Lam fan clubs in the digital age included: 2.1) Regularly interacting with fan groups both on stage and on social media, and 2.2) Listening to fan opinions in order to develop and improve performances to reach audiences and fans of all ages.

**Keywords:** Mor Lam troupes, adaptation of Mor Lam troupes, Mor Lam troupes in the digital era

## ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

หมอลำ เป็นวัฒนธรรมการแสดงที่มีกำเนิดเป็นวัฒนธรรมร่วมของคนตระกูล “ไท” และได้มีการพัฒนาการมาจนถึงการเป็นวัฒนธรรมร่วมของคนกลุ่มตระกูลไทย – ลาวสองฝั่งโขง ซึ่งถือกำเนิดเกิดจากการขับกลอนเช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันเรียกต่างกัน ในประเทศลาวเรียกว่า “ขับ” เช่น ขับจิม ขับทุ่มหลวงพระบาง เป็นต้น ส่วนหมอลำในภูมิภาคอีสาน สันนิษฐานว่า คำว่า “ลำ” หมายถึงบทร้อง บทกลอน จากการ “ขับลำ” สองฝั่งโขงจากหนองคาย – เวียงจันทร์ถึงอุบลราชธานี – จำปาสัก คำว่า “ลำ” จึงหมายถึงบทร้อง บทกลอน (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป.) และจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นแปลงไป ส่งผลกระทบต่อการอยู่รอดของหมอลำในภูมิภาคจะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจากการสำรวจมีคณะหมอลำประมาณ 60 คณะ โดยแบ่งขนาดของวงหมอลำแบบเต็มรูปแบบ ออกเป็น 3 ขนาด วงขนาดใหญ่มีจำนวนสมาชิกประมาณ 250–300 คน วงหมอลำขนาดกลางมีจำนวนสมาชิก ประมาณ 150–200 คน และวงหมอลำขนาดเล็กมีจำนวนสมาชิก ประมาณ 100–150 การปรับตัวเมื่อเผชิญกับสภาวะที่การแสดงทำการแข่งขันในตลาดบันเทิงด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านแพลตฟอร์มหรือการตลาดผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มสูงขึ้น จึงก่อให้เกิดหมอลำยุคอุตสาหกรรมวัฒนธรรมสามารถผลิตผลงานได้จำนวนมาก โดยมีองค์ประกอบในด้านของความแปลกใหม่ สุนทรียะของศิลปการแสดงดั้งเดิมให้คงอยู่ เพื่อให้ผู้ชมได้รับบรรยากาศในการรับชมผ่านแพลตฟอร์มของเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน เป็นต้น ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมหมอลำบันเทิงในครั้งนี้ของวงหมอลำขนาดใหญ่ ทำให้ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจรวมทั้งสิ้น 6,615 ล้านบาท เกิดการจ้างงานรวมทั้งสิ้น 38,835 คน แต่ในช่วงของสถานการณ์โควิด-19 มูลค่าทางเศรษฐกิจลดลงกว่าห้าพันล้านบาท ทั้งนี้ เนื่องจากไม่สามารถออกทำการแสดงในพื้นที่จริงได้ตามปกติ คณะหมอลำต่าง ๆ จึงได้ปรับรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับบริบทของวิถีชีวิตใหม่ คัดค้านนวัตกรรมและวิธีการนำเสนอใหม่ ๆ ที่จะตอบโจทย์ผู้ชมในยุคนี้ (ศิวาพร พงทอง และคณะ, 2565).

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้ตระหนักถึงการปรับตัวของคณะหมอลำให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยการนำสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพื่อถ่ายทอดให้ผู้ชมได้รับชมการแสดงผ่านระบบออนไลน์ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญของการปรับตัวของวงหมอลำ การสื่อสารการตลาดในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัล โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์คณะหมอลำและได้รับการยอมรับว่าเป็นความสุดยอดและคุณภาพในทุกด้าน ซึ่งนับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนที่

สามารถอยู่ได้ในสภาวะวิกฤต และมีฐานแฟนคลับที่เพิ่มขึ้นได้ในปัจจุบัน โดยศึกษากระบวนการสื่อสารว่ามีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านใด จนสามารถอยู่รอดและเติบโตได้ในสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค้นหาคำตอบเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหอลำในประเทศไทยให้สืบอยู่ในยุคต่อ ๆ ไปได้อย่างยั่งยืน

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของวงหมอลำในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัล
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการแฟนคลับหมอลำในยุคดิจิทัล

### การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมโดยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบการวิจัย ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีวิวัฒนาการหมอลำทางภาคอีสาน โดยศิวพร ฟองทอง และคณะ (2565) ได้อธิบายกำเนิดและรูปแบบการแสดงหมอลำพื้นไว้ว่า หมอลำพื้นเป็นศิลปะการแสดงของชาวอีสานประเภทหนึ่งที่ได้รับคามนิยมและมีพัฒนาการที่น่าสนใจ มีการแปรเปลี่ยนและปรับปรุงรูปแบบการแสดงมาอย่างต่อเนื่องนับจากอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน หมอลำพื้น มีรูปแบบต้นกำเนิดมาจากการเล่าเรื่องด้วยการยกเอานิทานหรือตำนานวรรณกรรมพื้นบ้านรวมถึงคติสอนใจทางศาสนา ซึ่งให้ความหมายและเรียกหมอลำประเภทนี้ว่า “ลำพื้น” อันเนื่องมาจากเนื้อหาของการลำที่ได้มีการเน้นถ่ายทอดเรื่องราวพื้นบ้าน

แนวคิดและทฤษฎีการปรับตัว คือ ความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือวิธีการคิดเพื่อตอบสนองต่อความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต และ ศิริชัย ทัพขวา (2560) อธิบายเกี่ยวกับการปรับปรุงรูปแบบการแสดงของวงหมอลำไว้ว่า แนวทางพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ ต้องประยุกต์วัฒนธรรมการแสดงที่มีอยู่เดิมเข้ากับสมัยใหม่มากขึ้นเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ให้แก่ผู้ชม วรรณกรรมคำกลอนเน้นการนำวรรณกรรมคำกลอนพื้นบ้านอีสานมาใช้แสดง เรื่องที่นำมาแสดงควรสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามจารีตประเพณีสื่อถึงผู้ชมผู้ฟังเกิดความสมัคสมานสามัคคีในสังคมอีสาน สมาน แสนสุภา และอนุรักษ์ บุญจะ (2563) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับประเด็นการปรับตัวของวงหมอลำไว้ว่า เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปหมอลำจึงปรับตัวให้เข้ากับโลกและความต้องการของคนดูมากขึ้น เน้นให้การแสดงมีความกระชับ เพลงที่นำมาร้องประกอบกับงานโชว์ จึงต้องเป็นเพลงที่อยู่ในกระแสนิยม ในขณะที่ สันตุลสิทธิ์ บริวงษ์ตระกูล (2559) ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับการปรับตัวอย่างวงหมอลำเพื่อความอยู่รอดไว้ว่าดนตรีที่ใช้ประกอบการลำหมู่ในอดีตใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน เช่น แคน หรือ พิณ แต่มากระยะหลังได้มีผู้นำเอา กีตาร์ เบส กลองชุด และดนตรีสากลอื่น ๆ เข้าไปพร้อมทั้งเพิ่มหางเครื่องนางรำเข้าไป หมอลำหมู่บางคณะอาจมีทั้งร้อยคน การแสดงจะเพียบพร้อมไปด้วยฉาก แสง สี เสียงดนตรี หางเครื่องชุด ทั้งนี้ ศิลปคม สีทองแสง และนิตยา วรรณกิตร์ (2564) ได้กล่าวเกี่ยวกับการปรับตัวของวงหมอลำคณะเสียงอีสานมีการใช้ภาษาที่เด่นชัดคือ การใช้คำและกลุ่มคำ การใช้สำนวนที่ประกอบด้วยสำนวนเก่าและสำนวนอีสาน ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมทางภาษา การบริหารจัดการวงของวงหมอลำคณะรัตนศิลป์ อินตาไทยราษฎร์ ทำการศึกษาโดยบุญจันทร์ เพชรเมืองเลย และคณะ (2562) กล่าวว่า หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์มีเป้าหมายยังคงรักษาการลำเรื่องต่อกลอนโดยเฉพาะการลำทำนองลำพื้นที่เป็นเอกลักษณ์ของคณะหมอลำเอาไว้ถึงแม้ในปัจจุบันผู้ชมจะร้องขอให้คณะหมอลำนำเสนอเพลงลูกทุ่งหมอลำในช่วงการแสดงลำเรื่องมากขึ้นก็ตาม นอกจากนี้ ปัจจุบันวงหมอลำยังได้มุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาเพื่อต่อยอดการแสดงให้รับกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสภาพแวดล้อม คือ การปรับเปลี่ยนสคริปต์การแสดงบนเวทีให้

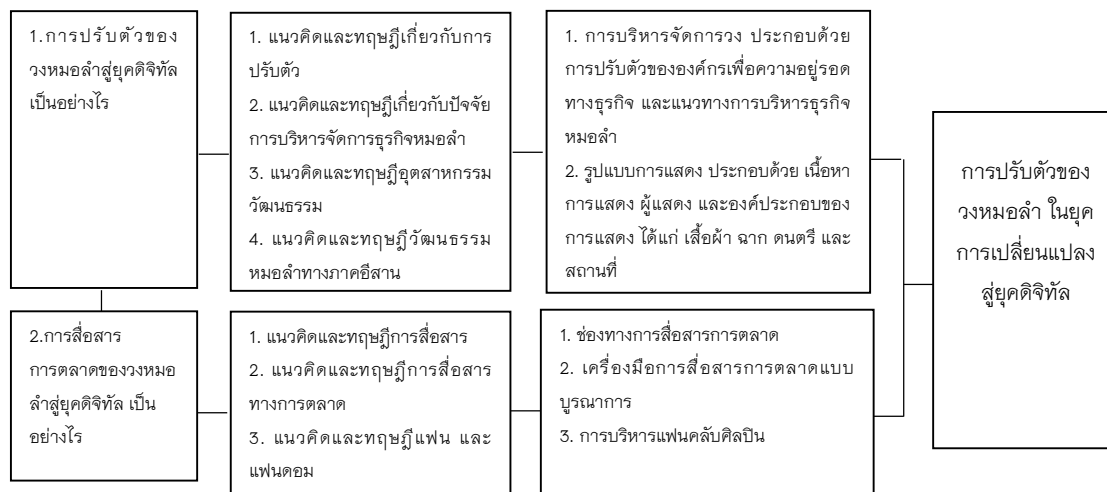
สามารถยืดหยุ่นได้ตามบริบทของสภาพแวดล้อมเมื่อไปทำการแสดงในสถานที่ต่าง ๆ มีการพัฒนาปรับปรุงการแสดงตามคำแนะนำของผู้ชม เพื่อให้การแสดงมีความน่าสนใจน่าติดตามอยู่เสมอ รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบคอนเทนต์ในทุกช่องทางของการแสดง ทั้งการแสดงด้านหน้าเวทีและการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ภายใต้การบริหารจัดการที่มีการวางวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนศุภศิลป์ น้อยแวงพิม และอุรารมย์ จันทมาลา (2566) กล่าวว่า วงหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง เมืองด่บะกอบทางการแสดง ได้พัฒนาให้ดีขึ้นทุกปีตามความนิยมที่หลากหลายของผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการออกแบบการแสดงให้ผู้ชมทุกเพศ ทุกวัย สามารถรับชมการแสดงได้อย่างสนุกสนาน และเกิดความนิยมชมชอบ ในขณะที่ภาณุวัฒน์ เหล่าพิสัย (2564) ที่ระบุว่า พัฒนาการรูปแบบการแสดงของหมอลำคณะระเบียบวาทะศิลป์มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระแสสังคมโลกาภิวัตน์และกระแสความนิยมของผู้ชม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้รูปแบบการแสดงเปลี่ยนแปลงจากการแสดงร้องเพลงเปิดวงเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม โดยนำเอาศิลปะการแสดงลีลาของไทยเข้ามาใช้ในการแสดงเพื่อตอบสนองกระแสความนิยมของผู้ชม

แนวคิดและทฤษฎีอุตสาหกรรมวัฒนธรรม โดยสมาน แสนสุภา และอนุรักษ์ บุญแจ (2563) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเข้ามาของนายทุนในธุรกิจหมอลำไว้ว่า จากปรากฏการณ์ยุครุ่งเรืองของหมอลำทำให้กลุ่มนายทุนเล็งเห็นช่องทางในการเพิ่มการประชาสัมพันธ์และการขายให้กับผลิตภัณฑ์สินค้า เริ่มมีการร่วมมือกันระหว่างวงหมอลำและกลุ่มนายทุนในรูปแบบที่ กลุ่มนายทุนลงทุนในการจัดตั้งสำนักงานเพื่อเป็นช่องทางในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าภาพผู้ว่าจ้างและวงหมอลำที่สะดวกและรวดเร็ว ประกอบกับการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ในกลุ่มคณะหมอลำในภาคอีสานให้มาเข้าร่วมสังกัดกับสำนักงานหมอลำและมีการจัดกลุ่มหมอลำและกำหนดราคาตามขนาดของวงตามข้อตกลงของวงหมอลำ และสำนักงานหมอลำหากแต่หมอลำจะต้องประชาสัมพันธ์ในการขายผลิตภัณฑ์สินค้าเป็นการตอบแทนการว่าจ้างหมอลำเป็นรูปแบบการเลือกสรรจากทางเจ้าภาพตามความชอบและความเหมาะสม จะเห็นได้ว่าในยุคนี้พฤติกรรมการว่าจ้างหมอลำนั้นโดยส่วนมากเลือกว่าจ้างตามขนาดของวงหมอลำที่มีความยิ่งใหญ่รวมถึงตัวศิลปินหมอลำ รูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของวงหมอลำ และราคาว่าจ้างที่เหมาะสม และสุรพงษ์ สังฆมณี (2541) ได้อธิบายว่า แนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อฝ่าวิกฤติทางด้านผลกระทบจากวัฒนธรรมต่างถิ่นในสังคมอีสาน จากการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดง ก่อให้เกิดธุรกิจที่มีกลุ่มนายทุนเข้ามามีบทบาทและให้การสนับสนุนวงหมอลำในภูมิภาคอีสาน โดยมีการสนับสนุนทุนและจัดทำผ้าฉาก ประกอบการลำให้กับวงหมอลำแล้วมีการประทับตราผลิตภัณฑ์ไว้ด้านข้างของผ้าฉาก เพื่อเป็นสื่อป้ายประกาศและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของบริษัทกลุ่มนายทุน จากนั้นในยุคต่อมามีการพัฒนาจากการวาดผ้าฉากสู่การปริ้นป้ายไวนิลผู้ให้การสนับสนุนติดด้านข้างเวที การออกแบบติดตั้งป้ายไฟ ประชาสัมพันธ์ การเพิ่มจอภาพ LED ขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นทั้งด้านข้างของเวที และบริเวณฉากหลังตรงกลางของเวที

แนวคิดและทฤษฎีแฟน และแฟนดอม โดยปณณทัต ลำเพ็ญ (2563) ได้อธิบายว่า ในยุคที่กระแสสังคมได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนของเทคโนโลยีดิจิทัลและพฤติกรรมของการบริโภคของผู้ชมหมอลำ ส่งผลให้การแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนจำเป็นที่จะต้องปรับตัวครั้งใหญ่เพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้ และการอยู่รอดในทางธุรกิจ ทั้งสองปัจจัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนต้องใช้สมดุลในการประคับประคองธุรกิจและการบริหารจัดการวง ในมิติของการแสดงนั้น รูปแบบการแสดง กลอนลำ อุปกรณ์ประกอบการแสดง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงและผู้ชมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ศิลปินหมอลำต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมทันทีที่มีเสียงสะท้อนจากสื่อสังคมออนไลน์ ส่วน Jenkins (2019) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะของแฟนดอมไว้ว่า แฟนดอมเป็นพื้นที่ที่แฟนมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งกับสื่อหรือเนื้อหาที่พวกเขาชื่นชอบ ซึ่งมักจะแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การติดตามข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนศิลปินอย่างต่อเนื่อง หรือการเข้าร่วม

กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมนี้ไม่ใช่เพียงการบริโภค แต่ยังรวมถึงการสร้างเนื้อหาใหม่และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชนผ่านด้วย และกลุ่มแฟนด้อมจะมรการสื่อสารและการเชื่อมโยงกัน (communication and connectivity) การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้แฟนในแฟนด้อมสามารถเชื่อมต่อและแบ่งปันความคิดเห็นกันได้ ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น โซเชียลมีเดีย ฟอรัม หรือการพบปะในกิจกรรมต่าง ๆ การมีชุมชนออนไลน์หรือออฟไลน์ทำให้แฟนด้อมเติบโตและกลายเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

### การแนวคิดของการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

### วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยที่มาจากแนวคิดทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สังเกต และสืบค้นข้อมูลความจริงจากสภาพแวดล้อม รวมถึงใช้การกำหนดประเด็นปัญหาของการศึกษาวิจัยจากวิธีวิจัยฐานราก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-dept-interview)

#### 1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

บุคลากรที่ทำงานวงหมอลำ จำนวน 15 คน แบ่งออกเป็น 6 คนะ ได้แก่ 1) หมอลำคณะประถมบ้นเทิงศิลป์ 2) หมอลำคณะเสียงอีสาน 3) หมอลำคณะระเปียบวาทะศิลป์ 4) หมอลำคณะสว่น้อยเพชรบ้านแพง 5) หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ และ 6) หมอลำคณะศิลป์ปญไท ประกอบด้วย 5 ตำแหน่งได้แก่ 1) ผู้บริหารวง 2) หัวหน้าอาจารย์นักดนตรี 3) หัวหน้าควบคุมการแสดง 4) หัวหน้าควบคุมแดนซ์เซอร์ และ 5) หัวหน้าทีมกราฟฟิก

#### 2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือสำหรับการศึกษาวิจัยทั้งสิ้นรวม 4 รายการ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง 2) แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ 3) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และ 4) อุปกรณ์บันทึกเสียงการสัมภาษณ์

โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามเกณฑ์การวัดผลจริธรรมการวิจัยในมนุษย์และได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของจริยธรรมการวิจัยตลอดทุกกระบวนการดำเนินการวิจัยเพื่อความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล

### 3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีกระบวนการเก็บข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

- 1) ผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเข้าสัมภาษณ์บุคคลากรวงหมอลำ เพื่อทำการชี้แจงข้อมูลรวมถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย รวมถึงนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์
- 2) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นบุคลากรของวงหมอลำ จำนวน 6 คน ใช้แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ อุปกรณ์บันทึกเสียงสัมภาษณ์ และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการเก็บและบันทึกข้อมูล
- 3) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาทำการถอดเทป จากนั้นทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

### 4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) การปรับตัวของวงหมอลำในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัล และ 2) การบริหารจัดการแฟนคลับหมอลำในยุคดิจิทัล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสืบค้นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา ซึ่งจะได้ข้อมูลทฤษฎีนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยที่ใช้เป็นฐานของงานวิจัย และทำการเก็บข้อมูลจากคณะหมอลำ จำนวน 6 คน นำข้อมูลที่ได้มาทำการ วิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหา สรุปและอภิปรายผลการศึกษาโดยวิธีเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

## ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสามารถสรุปผลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

### ส่วนที่ 1 การปรับตัวของวงหมอลำสู่ยุคดิจิทัล

การใช้กลยุทธ์การสร้างและนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ของวงหมอลำให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ วงหมอลำได้ใช้กลยุทธ์การสร้างและนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคม ด้วยการออกแบบสร้างสรรค์เวทีการแสดงที่สื่อถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของวงหมอลำที่ไม่เหมือนกับวงหมอลำวงอื่น ๆ ในทิศทางที่เป็นจุดยืนของวง ซึ่งการร้องลำตามแบบฉบับของจังหวัดเป็นต้นกำเนิดของวงหมอลำนั่น ๆ การสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งการที่เป็นเอกลักษณ์พื้นถิ่น ประกอบเข้ากับการปรับตัวด้วยการเพิ่มแนวเพลงที่ใช้ในการแสดงมีหลากหลาย สามารถครอบคลุมทุกกลุ่มคนทุกช่วงวัย ในขณะเดียวกันวงหมอลำก็ยังคงรักษาการแสดงนาฏกรรมที่ครบถ้วนทั้งการลำเรื่องต่อกลอนที่ใช้ภาษาถิ่นอีสานในการแสดง มีการแสดงตลกที่สร้างเสียงหัวเราะให้ผู้ชม และมีการคัดเลือกนักแสดงที่มีความสามารถแสดงได้อย่างเหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับ

อย่างไรก็ตามด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป วงหมอลำจึงมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้มีความร่วมสมัยเพื่อให้เข้ากับผู้ชมและแฟนคลับทุกวัย ทั้งนี้การแสดงด้านดนตรีจะต้องมีความสอดคล้องกับไฟ แสง สี เสียง ชุดการแสดง เพื่อให้การแสดงสามารถดึงดูดผู้ชมให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้วงหมอลำยังมีการกำหนดการแสดงนาฏกรรมให้สอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรม ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อต่าง ๆ ของภาคอีสาน ลักษณะการแสดงเหล่านี้เป็นการแสดงที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่เริ่มมีการแสดงหมอลำในยุคแรก โดยวงหมอลำมีการพัฒนาด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการแสดงตามยุคสมัย เพื่อการแข่งขันในสังคมปัจจุบัน และมีการพัฒนารูปแบบชุดนักแสดงและแดนเซอร์ให้สวยงามเหมาะสมกับยุคสมัย สำหรับการออกแบบฉาก กราฟิกของวงหมอลำ มีการสอดแทรกเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของวง เพื่อให้เป็นที่จดจำแก่ผู้ชม เช่น การนำวลีของคำใหม่แพรวาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไทมาเป็นฉากบนเวที โดยจะต้องพิจารณาภาพรวมของการออกแบบให้สอดคล้องกับเพลงที่ใช้แสดงและโทนสีชุดของ

นักแสดงบนเวที ภาพรวมของการแสดง รวมทั้งให้มีความทันสมัย และมีการปรับเปลี่ยนตามคำติชมของแฟนคลับ สำหรับรูปแบบการหารายได้ของวงหมอลำ ในช่วงสถานการณ์ปกติ และช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Covid – 19 สรุปได้ดังนี้

1) ในช่วงสถานการณ์ปกติ วงหมอลำมีการรับงานจ้างจากเจ้าภาพ และเปิดการแสดงโดยขายบัตรเอง ได้รับมัลลย์น้ำใจจากผู้ชมแฟนคลับ รวมทั้งมีสปอนเซอร์เข้ามาสนับสนุนวง นอกจากนี้วงหมอลำบางคนยังมีการดำเนินธุรกิจ เช่น รถแท็กซี่ การเปิดวงเล็กในเครือ การส่งนักร้องเข้าสู่ค่ายเพลง และการแสดงในร้านอาหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การมีสปอนเซอร์เข้ามาสนับสนุนวงหมอลำนั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงยุคเรืองเรืองของวงหมอลำ ที่มีนายทุนหรือตราสินค้าเข้ามาสนับสนุนหรือร่วมมือทางธุรกิจ

2) ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Covid – 19 วงหมอลำมีการหารายได้ด้วยการทำการแสดงผ่านสื่อสังคมออนไลน์เฟสบุ๊กในรูปแบบการไลฟ์สดในกลุ่มปิด โดยให้ผู้ชมและแฟนคลับซื้อบัตรเข้าชมทางออนไลน์ และทำการแสดงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในรูปแบบการไลฟ์สด และมีการประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ยกตัวอย่าง เช่น การทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ และการไลฟ์สดขายสินค้า เป็นต้น โดยรูปแบบการหารายได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริมนี้จะไม่ได้ทำในรูปแบบวงหมอลำ แต่ทำในรูปแบบปัจเจกบุคคลเท่านั้น ซึ่งรูปแบบการหารายได้ของวงหมอลำในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Covid – 19 นับเป็นการปรับตัวในการทำงานในสภาวะวิกฤติ

## ส่วนที่ 2 บริหารจัดการแฟนคลับหมอลำในยุคดิจิทัล

การบริหารจัดการเกี่ยวกับแฟนคลับ เป็นการเอาใจกลุ่มแฟนคลับโดยการพูดคุยสื่อสารกับกลุ่มแฟนคลับโดยตรง มีการพบปะ พร้อมทั้งน้อมรับคำติชม รับคอมเมนต์ของแฟนคลับ และนำมาปรับปรุงพัฒนาการแสดง เพื่อสร้างผลงานที่ดีและสามารถครองใจกลุ่มแฟนคลับ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้ชมในตลาดได้ โดยกลุ่มแฟนคลับมีการปฏิสัมพันธ์โดยการกดไลค์ แชร์ คอมเมนต์ชื่นชมทางสื่อสังคมออนไลน์ และมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการแสดงออกโดยการติดตามมาชมการแสดงนาฏกรรมด้านหน้าเวที ติดตามศิลปินหรือวงหมอลำเมื่อไปทำการแสดงยังสถานที่ต่าง ๆ สนับสนุนวงหมอลำด้วยการซื้อบัตรเข้าชม นำข้าวของเครื่องใช้ อาหาร และสิ่งจำเป็นใช้สอยต่าง ๆ มาให้สมาชิกภายในวงหมอลำ นับเป็นการสนับสนุนศิลปิน โดยแฟนคลับเป็นหัวใจสำคัญที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างธุรกิจวงหมอลำให้เติบโตด้วยการสนับสนุน การติดตาม และการยกย่องชมเชย ซึ่งการสนับสนุนจากแฟนคลับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แฟนดอมประสบความสำเร็จ แฟนคลับที่มีความจงรักภักดีมักจะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนศิลปินในหลาย ๆ ด้าน เช่น การซื้อสินค้า การเข้าร่วมกิจกรรม และการโปรโมตศิลปินในวงกว้าง

## การอภิปรายผล

การปรับตัวของวงหมอลำในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัล สามารถแบ่งการอภิปรายผลได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

### ส่วนที่ 1 การปรับตัวของวงหมอลำสู่ยุคดิจิทัล

การปรับตัวของวงหมอลำสู่ยุคดิจิทัลโดย การใช้กลยุทธ์การสร้างและนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ของวงหมอลำให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ วงหมอลำได้ใช้กลยุทธ์การสร้างและนำเสนอเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคม ด้วยการออกแบบสร้างสรรค์เวทีการแสดงที่สื่อถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของวงหมอลำที่ไม่เหมือนกับวงหมอลำวงอื่น ๆ ในทิศทางที่เป็นจุดยืนของวง เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม จารีตประเพณี การแสดงลำเพลินของเผ่าภูไท การร้องลำตามแบบฉบับของจังหวัดที่เป็นต้นกำเนิดของวงหมอลำนั่น ๆ การสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งการที่เป็นเอกลักษณ์พื้นถิ่น การเล่นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ ประกอบเข้ากับการปรับตัวด้วยการเพิ่มแนวเพลงที่ใช้ในการแสดงมีหลากหลาย สามารถครอบคลุมทุกกลุ่มคนทุกช่วงวัย ในขณะเดียวกัน

วงหมอลำก็ยังรักษาการแสดงนาฏกรรมที่ครบถ้วนทั้งการลำเรื่องต่อกลอนที่ใช้ภาษาถิ่นอีสานในการแสดง มีการแสดงตลกที่สร้างเสียงหัวเราะให้ผู้ชม และมีการคัดเลือกนักแสดงที่มีความสามารถแสดงได้อย่างเหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับ ประกอบกับนักดนตรี นักร้องที่มีฝีมือ และแดนเซอร์ที่มีมาตรฐานการเต้น สอดคล้องกับศิลปกรรม สีของแสง และนิยาย วรณกิติร์ (2564) วงหมอลำคณะเสียงอีสานมีการใช้ภาษาที่เด่นชัดคือ การใช้คำและกลุ่มคำ การใช้สำนวนที่ประกอบด้วยสำนวนเก่าและสำนวนอีสาน ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมทางภาษา รวมทั้งสอดคล้องกับสมานแสนสุภา และอนุรักษ์ บุญจะ (2563) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับประเด็นการปรับตัวของวงหมอลำไว้ว่า เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปหมอลำจึงปรับตัวให้เข้ากับโลกและความต้องการของคนดูมากขึ้น เน้นให้การแสดงมีความกระชับ เพลงที่นำมาร้องประกอบกับงานโชว์ จึงต้องเป็นเพลงที่อยู่ในกระแสนิยม

อย่างไรก็ตามด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป วงหมอลำจึงมีการปรับเปลี่ยนแนวดนตรีให้มีความร่วมสมัย เพื่อให้เข้ากับผู้ชมและแฟนคลับทุกวัย โดยมีครูฝึกประจำคณะเป็นผู้ควบคุมดูแลในการเลือกเพลงที่ใช้ทำการแสดงให้มีการผสมผสานแนวเพลงและดนตรีร่วมสมัยอื่น ๆ ให้ประยุกต์เข้ากับพินแดนซึ่งเครื่องดนตรีพื้นบ้านของทางภาคอีสาน ทั้งนี้ ในการแสดงด้านดนตรีจะต้องมีความสอดคล้องกับไฟ แสง สี เสียง ชุดการแสดง รวมทั้งปรับตามคอมเมนต์ของผู้ชม เพื่อให้การแสดงสามารถดึงดูดผู้ชมให้ได้มากที่สุด สอดคล้องกับสันดุสิตธี บวรวิษัฏระกุล (2559) ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับการปรับตัวอย่างวงหมอลำเพื่อความอยู่รอดไว้ว่า ดนตรีที่ใช้ประกอบการลำหมู่ในอดีตใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน เช่น แคน หรือ พิณ แต่มาระยะหลังได้มีผู้นำเอา กีตาร์ เบส กลองชุด และดนตรีสากลอื่น ๆ เข้าไป พร้อมทั้งเพิ่มหางเครื่องนางรำเข้าไป หมอลำหมู่บางคณะอาจมีถึงร้อยคน การแสดงจะเพียบพร้อมไปด้วยฉาก แสง สี เสียงดนตรี หางเครื่องชุด กล่าวได้ว่าหมอลำหมู่คณะแบบมาตรฐานจะมีอัตราค่าจ้างตั้งแต่ 3 หมื่นบาทขึ้นไปในปัจจุบัน ในส่วนของอุปกรณ์เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ทางวงหมอลำจะมีการเปลี่ยนแปลงอุปกรณ์เกี่ยวกับเครื่องเสียงที่ชำรุด หรือหมดอายุการใช้งาน หรือปรับเปลี่ยนเครื่องเสียงชุดใหม่ตามระยะเวลาที่กำหนด

โดยการแสดงหมอลำ จะมีการนำเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อต่าง ๆ ของภาคอีสานมาใช้ในการแสดง อาทิ เรื่องราวเกี่ยวกับพญานาค งานบุญต่าง ๆ วิถีชีวิตของภาคอีสาน และคติธรรมสอนใจ ตลอดจนเรื่องราวความเชื่อโบราณที่มีการเล่าสืบต่อกันมาในภูมิภาค ซึ่งลักษณะการแสดงเหล่านี้เป็นการแสดงที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่เริ่มมีการแสดงหมอลำในยุคแรก ซึ่งศิวาพร พงทอง และคณะ (2565) ได้อธิบายการกำเนิดและรูปแบบการแสดงหมอลำพื้นไว้ว่า หมอลำพื้นเป็นศิลปะการแสดงของชาวอีสานประเภทหนึ่งที่มีความนิยมและมีพัฒนาการที่น่าสนใจ มีการแปรเปลี่ยนและปรับปรุงรูปแบบการแสดงมาอย่างต่อเนื่องนับจากอดีตจวบจนถึงปัจจุบันหมอลำพื้น มีรูปแบบต้นกำเนิดมาจากการเล่าเรื่องด้วยการยกเอานิทานหรือตำนานวรรณกรรมพื้นบ้านรวมถึงคติสอนใจทางศาสนา ซึ่งให้ความหมายและเรียกหมอลำประเภทนี้ว่า “ลำพื้น” อันเนื่องมาจากการลำที่ได้มีการเน้นถ่ายทอดเรื่องราวพื้นบ้าน และสอดคล้องกับภานุวัฒน์ เหล่าพิสัย (2564) ระบุว่า พัฒนาการรูปแบบการแสดงของหมอลำคณะระเบียบวาทะศิลป์มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระแสสังคมโลกาภิวัตน์และ กระแสความนิยมของผู้ชมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้การพัฒนารูปแบบการแสดงมีการเปลี่ยนแปลงจากการแสดงร้องเพลงเปิดวงธรรมดาเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม โดยนำเอาศิลปะการแสดงสีภาคของไทยเข้ามาประยุกต์ใช้ในการแสดงเพื่อตอบสนองความต้องการและกระแสนิยมของผู้ชม

นอกจากนี้ด้านการแต่งกาย วงหมอลำมีการพัฒนาด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการแสดงตามยุคสมัยด้วยการศึกษาข้อมูลจากกระแสแฟชั่น เพื่อการแข่งขันในสังคมปัจจุบัน และมีการพัฒนารูปแบบชุดนักแสดงและแดนเซอร์ให้สวยงามเหมาะกับยุคสมัย จากเดิมที่เคยมีลักษณะเหมือนชุดมวยน้ำมา โดยการปรับเปลี่ยนลงทุนตกแต่งประดับประดาเสื้อผ้าด้วยเพชรสวายและคริสตัลให้สวยงามอลังการ รวมถึงมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของวงหมอลำนั้น ๆ เช่น การแต่งกายแบบหมอลำเพลิน ด้วยลักษณะชุดเสื้อผ้าที่เป็นกางเกงกระโปรงสั้นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของ

หมอลำเพลิน การแต่งกายด้วยผ้าไหมแพรวาสีแดงและดำซึ่งเป็นสีประจำเผ่าภูไทจังหวัดกาฬสินธุ์ รวมถึงมีการสวมใส่ชุดลีเกเพื่อความสวยงาม ซึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมการแต่งกายจากลัทธิเถาเถา นอกจากนั้น การออกแบบฉากกราฟิกของวงหมอลำ มีการสอดแทรกเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของวง เพื่อให้เป็นที่จดจำกับผู้ชม เช่น การนำลวดลายของผ้าไหมแพรวาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไทมาเป็นฉากบนเวที โดยจะต้องพิจารณาภาพรวมของการออกแบบให้สอดคล้องกับเพลงที่ใช้แสดงและโทนสีชุดของนักแสดงบนเวที ภาพรวมของการแสดง รวมทั้งให้มีความทันสมัย และมีการปรับเปลี่ยนตามคำติชมของแฟนคลับ สอดคล้องกับยุคศิลป์ น้อยแวงพิม และอรุณมัย จันทมาลา (2566) ระบุว่าวงหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงมีองค์ประกอบทางการแสดง ได้พัฒนาให้ดีขึ้นทุกปีตามความนิยมที่หลากหลายของผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการออกแบบการแสดงให้ผู้ชมทุกเพศ ทุกวัย สามารถรับชมการแสดงได้อย่างสนุกสนาน และเกิดความนิยมชมชอบ อย่างไรก็ตาม การขยายและต่อยอดทางธุรกิจทุกวงเป็นไปเพื่อการพัฒนาวงเพื่อนำรายได้มาหล่อเลี้ยงสมาชิกในวง และการตอบใจของกลุ่มผู้ชมและแฟนคลับ

สำหรับรูปแบบการหารายได้ของวงหมอลำ ในช่วงสถานการณ์ปกติ และช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Covid – 19 สรุปได้ดังนี้

1) ในช่วงสถานการณ์ปกติ วงหมอลำมีการรับงานจ้างจากเจ้าภาพ และเปิดการแสดงโดยขายบัตรเอง ได้รับมัลลียน้ำใจจากผู้ชมแฟนคลับ รวมทั้งมีสปอนเซอร์เข้ามาสนับสนุนวง นอกจากนี้วงหมอลำบางคณะยังมีการดำเนินธุรกิจ เช่น รถแห่ การเปิดวงเล็กในเครือ การส่งนักร้องเข้าสู่ค่ายเพลง และการแสดงในร้านอาหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การมีสปอนเซอร์เข้ามาสนับสนุนวงหมอลำนั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงยุครุ่งเรืองของวงหมอลำ ที่มีนายทุนหรือตราสินค้าเข้ามาสนับสนุนหรือร่วมมือทางธุรกิจ สอดคล้องกับสมาน แสนสุภา และอนุรักษ์ บุญจะ (2563) ที่ได้อธิบายไว้ว่า จากปรากฏการณ์ยุครุ่งเรืองของหมอลำทำให้กลุ่มนายทุนเล็งเห็นช่องทางในการเพิ่มการประชาสัมพันธ์ และการขายให้กับผลิตภัณฑ์สินค้า เริ่มมีการร่วมมือกันระหว่างวงหมอลำและกลุ่มนายทุนในรูปแบบที่ กลุ่มนายทุนลงทุนในการจัดตั้งสำนักงาน เพื่อเป็นช่องทางในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าภาพผู้ว่าจ้างและวงหมอลำที่สะดวกและรวดเร็ว ประกอบกับการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ในกลุ่มคณะหมอลำในภาคอีสาน ให้มาเข้าร่วมสังกัดกับสำนักงานหมอลำ และมีการจัดกลุ่มหมอลำและกำหนดราคาตามขนาดของวงตามข้อตกลงของวงหมอลำและสำนักงานหมอลำหากแต่หมอลำจะต้องประชาสัมพันธ์ในการขายผลิตภัณฑ์สินค้าเป็นการตอบแทน การว่าจ้างหมอลำเป็นรูปแบบการเลือกสรรจากทางเจ้าภาพตามความชอบและความเหมาะสม จะเห็นได้ว่าในยุคนี้พฤติกรรมการว่าจ้างหมอลำนั้นโดยส่วนมากเลือกว่าจ้างตามขนาดของวงหมอลำที่มีความยิ่งใหญ่รวมถึงตัวศิลปินหมอลำรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของวงหมอลำ และราคาว่าจ้างที่เหมาะสม โดยมีข้อมูลที่สอดคล้องกับสุรพงษ์ สังคมณี (2541) ที่ได้อธิบายไว้ว่า แนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อฝ่าวิกฤติทางด้านผลกระทบจากวัฒนธรรมต่างถิ่นในสังคมอีสาน จากการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดง ก่อให้เกิดธุรกิจที่มีกลุ่มนายทุนเข้ามาเกี่ยวข้องและให้การสนับสนุนวงหมอลำในภูมิภาคอีสาน โดยมีการสนับสนุนทุนและจัดทำผ้าฉาก ประกอบการลำให้กับวงหมอลำแล้วมีการประทับตราผลิตภัณฑ์ไว้ด้านหลังของผ้าฉากเพื่อเป็นสื่อประชาสัมพันธ์และประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของบริษัทกลุ่มนายทุน จากนั้นในยุคต่อมาได้มีการพัฒนาจากการวาดผ้าฉากสู่การปรี้นป้ายไวน์ลู้ให้กลุ่มนายทุนติดด้านหลังเวที การออกแบบติดตั้งป้ายไฟ ประชาสัมพันธ์ การเพิ่มจอภาพ LED ขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นทั้งด้านหลังของเวที และบริเวณฉากหลังตรงกลางของเวที

2) ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Covid – 19 วงหมอลำมี 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1) รูปแบบการหารายได้ด้วยการทำการแสดงผ่านสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กในรูปแบบการไลฟ์สดในกลุ่มปิด โดยให้ผู้ชมและแฟนคลับซื้อบัตรเข้าชมทางออนไลน์ และทำการแสดงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในรูปแบบการไลฟ์สด สอดคล้องกับปิ่นนัท ลำเพ็ญ (2563) ที่ได้อธิบายไว้ว่า จากปี พ.ศ. 2563 เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา

ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงกับทางคณะหอการค้า จนกระทั่งได้งดทำการแสดงไปในบางช่วง ส่งผลให้สมาชิกในวงต่าง ตกลงจากผลกระทบดังกล่าว ดังนั้นจึงได้มีแนวทางในการแสดงหอการค้าออนไลน์ การนำเสนอวิถีชีวิตหอการค้าในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างรายได้จากสื่อออนไลน์ การสร้างกลุ่มปิดจำหน่าย บัตรและแสดงผ่านการไลฟ์สดทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่

2.2) รูปแบบการหารายได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ยกตัวอย่าง เช่น การทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ และการไลฟ์สดขายสินค้า เป็นต้น โดยรูปแบบการหารายได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริมนี้จะไม่ได้ทำในรูปแบบวงหอการค้า แต่ทำในรูปแบบปัจเจกบุคคลเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการหารายได้ของวงหอการค้าในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Covid – 19 นับเป็นการปรับตัวในด้านการทำงานในสภาวะวิกฤติ ความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือวิธีการคิดเพื่อตอบสนองต่อความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ทั้งด้านการงานและชีวิตส่วนตัว

## ส่วนที่ 2 บริหารจัดการแฟนคลับหอการค้าในยุคดิจิทัล

การบริหารจัดการแฟนคลับหอการค้าในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย

1) มีการบริหารจัดการเกี่ยวกับแฟนคลับโดยการเอาใจกลุ่มแฟนคลับโดยการพูดคุยสื่อสารกับกลุ่มแฟนคลับโดยตรง มีการพบปะ พร้อมทั้งน้อมรับคำติชม รับคอมเมนต์ของแฟนคลับ และนำมาปรับปรุงพัฒนาการแสดง เพื่อสร้างผลงานที่ดีและสามารถครองใจกลุ่มแฟนคลับ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้ชมในตลาดได้ สอดคล้องกับ ปณณทัต ลำเพ็ญ (2563) ที่ได้อธิบายว่า ในยุคที่กระแสสังคมมีความปั่นป่วนและได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนของเทคโนโลยีดิจิทัลและพฤติกรรมของการบริโภคของผู้ชมหอการค้า ส่งผลให้การแสดงหอการค้าเรื่องต่อกลอนจำเป็นต้องจะต้องปรับตัวครั้งใหญ่ ทั้งนี้ก็เพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้และการอยู่รอดในทางธุรกิจ ทั้งสองปัจจัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารคณะหอการค้าเรื่องต่อกลอนต้องใช้สมดุลในการประคับประคองธุรกิจและการบริหารจัดการวง ในมิติของการแสดงนั้น รูปแบบการแสดง กลอนลำ อุปกรณ์ประกอบการแสดง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงและผู้ชมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ศิลปินหอการค้าต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมทันทีที่มีเสียงสะท้อนจากสื่อสังคมออนไลน์

2) กลุ่มแฟนคลับมีการปฏิสัมพันธ์โดยการกดไลค์ แชร์ คอมเมนต์ชื่นชมทางสื่อสังคมออนไลน์ และมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการแสดงออกโดยการติดตามมาชมการแสดงนาฏกรรมด้านหน้าเวที ติดตามศิลปินหรือวงหอการค้าเมื่อไปทำการแสดงยังสถานที่ต่าง ๆ สนับสนุนวงหอการค้าด้วยการซื้อบัตรเข้าชม นำข้าวของเครื่องใช้ อาหาร และสิ่งจำเป็นใช้สอยต่าง ๆ มาให้สมาชิกภายในวงหอการค้า นับเป็นการสนับสนุนศิลปิน สอดคล้องกับ Jenkins (2019) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะของแฟนคลับว่า แฟนคลับเป็นพื้นที่ที่แฟนมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งกับสื่อหรือเนื้อหาที่พวกเขาชื่นชอบ ซึ่งมักจะแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การติดตามข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนศิลปินอย่างต่อเนื่องหรือการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมนี้ไม่ใช่เพียงการบริโภค แต่ยังรวมถึงการสร้างเนื้อหาใหม่ และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชนแฟนด้วย และกลุ่มแฟนคลับจะมีการสื่อสารและการเชื่อมโยงกัน (communication and connectivity) การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้แฟนในแฟนคลับสามารถเชื่อมต่อ และแบ่งปันความคิดเห็นกันได้ ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น โซเชียลมีเดีย ฟอรัม หรือการพบปะในกิจกรรมต่าง ๆ การมีชุมชนออนไลน์หรือออฟไลน์ทำให้แฟนคลับเติบโตและกลายเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

3) แฟนคลับเป็นหัวใจสำคัญที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างธุรกิจวงหอการค้าให้เติบโตด้วยการสนับสนุน การติดตาม และการยกย่องชมเชย ความภักดีและการสนับสนุนจากแฟนคลับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แฟนคลับประสบความสำเร็จ แฟนคลับที่มีความจงรักภักดีมักจะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนศิลปินในหลาย ๆ ด้าน เช่น การซื้อสินค้า การเข้าร่วมกิจกรรม และการโปรโมตศิลปินในวงกว้าง

## องค์ความรู้ใหม่

### 1. การปรับตัวของการแสดงนาฏกรรมศิลปวัฒนธรรมหมอลำที่ยืดหยุ่นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคมและเทคโนโลยี

หมอลำเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน การแสดงหมอลำไม่เพียงแต่เป็นศิลปะที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือถ่ายทอดเรื่องราวทางสังคม วัฒนธรรม และคุณค่าทางจิตวิญญาณของชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การแสดงหมอลำจึงต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและเทคโนโลยี

ในอดีตการแสดงหมอลำเน้นการแสดงสดในงานบุญและงานประเพณีท้องถิ่น แต่ปัจจุบัน ด้วยอิทธิพลของสื่อดิจิทัล หมอลำได้พัฒนาไปสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น การไลฟ์สดผ่านโซเชียลมีเดีย การเผยแพร่การแสดงผ่านยูทูบ หรือ ดิจิทัลเพื่อเข้าถึงผู้ชมที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ เนื้อหาของการแสดงยังได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยมีการประยุกต์แนวดนตรีใหม่ ๆ ผสมผสานกับดนตรีสากล หรือสร้างสรรค์การแสดงที่มีลีลาและเทคนิคพิเศษที่ทันสมัยเพื่อดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่

### 2. แนวทางการปรับตัวของการแสดงนาฏกรรมศิลปวัฒนธรรมหมอลำเพื่อการรอดพ้นวิกฤตการณ์

การเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และโรคระบาด เช่น การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อการหมอลำ การแสดงสดต้องหยุดชะงัก รายได้ของศิลปินและคณะหมอลำลดลงอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ วงการหมอลำจึงต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วนเพื่อความอยู่รอด

แนวทางการปรับตัวประกอบด้วยการนำเทคโนโลยีมาช่วยเสริมศักยภาพในการแสดง เช่น การจัดแสดงแบบสตรีมมิงออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ และการขายบัตรเข้าชมออนไลน์ นอกจากนี้ ยังมีการปรับแนวทางการนำเสนอให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น การผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและสังคม หรือการใช้หมอลำเป็นสื่อในการให้ความรู้และรณรงค์ในประเด็นต่าง ๆ อีกทั้งยังมีการพัฒนาแนวทางการหารายได้รูปแบบใหม่ เช่น การขายของที่ระลึกผ่านช่องทางออนไลน์ หรือการรับงานแสดงแบบส่วนตัวที่สอดคล้องกับมาตรการป้องกันโรคระบาด

### 3. แนวทางการบริหารจัดการแฟนคลับหมอลำในยุคดิจิทัล

แฟนคลับเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนวงการหมอลำให้คงอยู่และเติบโตในยุคปัจจุบัน การบริหารจัดการแฟนคลับในยุคดิจิทัลต้องอาศัยความเข้าใจพฤติกรรมของผู้ชมและการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวทางหนึ่ง คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับแฟนคลับผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น เพจบุ๊ก ดิจิทัล ยูทูบ และอินสตาแกรม เพื่อให้แฟนคลับสามารถติดตามข่าวสารและปฏิสัมพันธ์กับศิลปินได้โดยตรง อีกทั้งการสร้างกลุ่มชุมชนออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันประสบการณ์ก็เป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ การใช้กลยุทธ์การตลาดดิจิทัล เช่น การทำคอนเทนต์ให้มีความน่าสนใจ การใช้แฮชแท็กเพื่อเพิ่มการเข้าถึง และการสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมของแฟนคลับ เช่น การไลฟ์สดตอบคำถาม หรือการจัดกิจกรรมพิเศษสำหรับผู้สนับสนุน จะช่วยให้แฟนคลับรู้สึกมีส่วนร่วมและยังคงติดตามหมอลำอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปแล้ว การปรับตัวของหมอลำให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัลและสถานการณ์ปัจจุบันเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเนื้อหา การใช้เทคโนโลยีเพื่อขยายฐานผู้ชม หรือการบริหารจัดการแฟนคลับให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมหมอลำสามารถคงอยู่และเติบโตต่อไปในอนาคต

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายเพิ่มเติมมากกว่าปัจจุบัน เช่น การหาวิธีการแสดงหมอลำไปผสมผสานกับการแสดงชนิดอื่น ๆ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ชมหรือแฟนคลับของสาขาอาชีพนั้น ๆ อันนำมาซึ่งผู้ว่าจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

1.2 วงหมอลำควรพัฒนาหรือเพิ่มรูปแบบเนื้อหาคอนเทนต์ในการแสดง หรือสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้รับชมการแสดง ยกตัวอย่าง เช่น การพูดคุยในหัวข้อต่าง ๆ กับผู้ชม การเล่นเกมร่วมสนุกกับผู้ชม นอกจากจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมกับผู้ชมแล้วยังเป็นอีกกลยุทธ์ที่จะโน้มน้าวใจและกระตุ้นความสนใจกับกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น

1.3 วงหมอลำควรศึกษาการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อเพิ่มช่องทางใหม่ ๆ ในการเข้าถึงผู้ชมและแฟนคลับ ยกตัวอย่าง เช่น ช่องทางดีท็อกที่สามารถไลฟ์สดได้เช่นเดียวกับเฟซบุ๊กและยูทูบ

### 2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) เกี่ยวกับความคาดหวังของผู้รับชมการแสดงของวงหมอลำ โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ในการรวบรวมความคิดเห็นของผู้รับสารในฐานประชาชนที่รับชมการแสดง ของวงหมอลำทั่วประเทศ เพื่อได้รับการศึกษาที่ครบถ้วนทั้งส่วนผู้ส่งสาร และผู้รับสาร

## เอกสารอ้างอิง

- บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย, สำเร็จ คำโหมง และยาใจ พงษ์บริบูรณ์. (2562). การจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอน คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 11(1), 93-115.
- ปณณทัต ลำเพ็ญ. (2563). *การแสดงคณะเสียงอีสาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุวัฒน์ เหล่าพิสัย. (2564). *พัฒนาการรูปแบบการแสดงคอนเสิร์ตหมอลำคณะระเปี้ยบวาทะศิลป์*. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิริชัย ทัพพา. (2560). *การพัฒนาการรูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิลปคม สัจองแสง และนิตยา วรรณกิตร์. (2564). ลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(1), 172-188.
- ศิวาพร พงทอง, วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, ประเสริฐ วิจิตรนพรัตน์, ศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม, รพีพรรณ แคนลาด, อัจฉราภรณ์ มงคลคำ, อัสภาวดี ศรีทน และศุภชัย เสถียรหมั่น. (2565). *หมอลำกับเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของคนอีสาน (เล่ม 1): หมอลำกับเศรษฐกิจสังคมของคนอีสาน*. รายงานฉบับสมบูรณ์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศุภศิลป์ น้อยแวงพิม และอรารมย์ จันทมาลา. (2566). ธุรกิจบันเทิงหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ในบริบทวิถีชีวิตปกติใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*, 7(3), 191-199.

- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (ม.ป.ป.). *ฐานข้อมูลหมอลำ*. สืบค้น 9 กรกฎาคม 67 จาก <http://shorturl.asia/9xuis>.
- สมาน แสนสุภา และอนุรักษ์ บุญแจะ. (2563). การบริหารจัดการวงหมอลำ คณะประถมนันทะเทิดศิลป์. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 12(1), 37-50.
- สันดุสิต บิรวงษ์ตระกูล. (2559). การสื่อสารของกลุ่มแฟนคลับหมอลำเรื่องต่อกลอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์. ใน *เอกสารประกอบการประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 7*, 23 มิถุนายน 2559 หน้า 969-977. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สุรพงษ์ สังฆมณี. (2541). *ค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสาน พ.ศ. 2533 -2538*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Jenkins, H. (2019). *Participatory culture: Interviews*. Medford, MA: Polity Press.